

مروری بر زیست‌شناسی و پرورش فیل ماهی (بخش اول: معرفی اجمالی گونه‌ی فیل ماهی)

فرزین جمال زاد فلاح

مدیر تولید شرکت تعاونی تکثیر و پرورش ماهیان خاویاری بخشایی کرگانرود - هشتپر
(farzin.jamalzad@gmail.com)

دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۱۶ | پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۱۵

بزرگترین گونه در خانواده‌ی تاسماهیان
(Acipenseridae) می‌باشد. بدن قطور و پوزه‌ی

■ ریخت‌شناسی

فیل ماهی (بلوگا) (*Huso huso* [Linnaeus, 1758])

شکل ۱: تصویر یک فیل ماهی چهار ساله‌ی پرورش یافته در اسارت (آب دریا). در این تصویر بدن قطور و پوزه‌ی کوتاه این تاسماهی با ارزش کاملاً مشهود است.

تقریباً" تمامی عرض قسمت تحتانی پوزه‌ی این ماهی ارزشمند را شامل می‌شود (شکل ۲).

کوتاه (شکل ۱) از جمله ویژگی‌های این ماهی محسوب می‌گردد. دهان در فیل‌ماهی تحتانی و

شکل ۲: دهان هلالی و بزرگ فیل‌ماهی که تمامی عرض قسمت تحتانی پوزه‌ی این جانور را شامل شده است.

به دهان می‌رسند (شکل‌های ۳ و ۴). صفحات استخوانی ردیف پشتی بیضی شکل بوده (شکل ۵) و اولین برجستگی استخوانی ردیف پشتی از سایر صفحات پشتی کوچکتر است. صفحات استخوانی در این ماهی با افزایش سن ساییده و صاف می‌شوند. پرده‌های آبششی در فیل‌ماهی به هم متصل می‌باشند (شکل‌های ۶ و ۷) (فلاح‌تکار، ۱۳۸۹؛ شریعتی، ۱۳۸۹).

گونه‌ی یاد شده واجد یک حفره‌ی دهانی فراخ می‌باشد که مشابه خرطوم (شکل ۳) از جای خود به سمت بیرون حرکت کرده و جهت برداشتن طعمه از بستر مورد استفاده قرار می‌گیرد. در وسط لب پایینی فیل‌ماهی یک شکاف مشخص وجود دارد. در طرفین بخش زیرین پوزه‌ی ماهی نیز چهار عدد سبیلک برگی شکل مشاهده می‌شود که در وضعیت افقی

شکل ۳: حفره‌ی دهانی فراخ در فیل ماهی که مشابه خرطوم‌ی از جای خود به سمت بیرون حرکت می‌کند.

شکل ۴: شکاف موجود در لب پائینی یک فیل ماهی (مشخص شده با یک پیکان).

شکل ۵: صفحات استخوانی ردیف پشتی فیل ماهی با یک ظاهر بیضی شکل و اولین صفحه‌ی کوچکتر از سایر صفحات پشتی.

شکل ۶: تصویری از پرده‌های آبششی به هم متصل در یک فیل ماهی.

مشاهده می‌شود. این گونه یک ماهی پلاژیک محسوب می‌شود که بیشتر در نزدیکی سطح آب به سر می‌برد. از رودخانه‌های اصلی تخم‌ریزی این ماهی در حوضه‌ی دریای خزر می‌توان از ولگا، و اورال (در گذشته)، کورا، اترک، سولاک، و سفیدرود یاد کرد (فلاحکار، ۱۳۸۹). قبل از ایجاد سد بر روی رودخانه‌های ورودی به دریای خزر، این ماهی در بیشتر مناطق ساحلی حوزه‌ی خزر دیده می‌شد (Khodorevskaya et al., 2009). در ایران فیل ماهی در رودخانه‌هایی مانند بابلرود، سرخ رود، گرگانرود، سفیدرود، و تجن جهت تخم‌ریزی وارد شده و گزارشات آن نیز ثبت شده‌است (Abdoli, 2011).

تاریخ طبیعی

نرها در ۱۴-۱۲ و ماده‌ها در ۱۸-۱۶ سالگی بالغ

جایگاه سیستماتیک

Kingdom	Animalia
Phylum	Chordata
Class	Actinopterygii
Order	Acipenseriformes
Family	Acipenseridae
Genus	<i>Huso</i>
Binomial name	(Linnaeus, 1758) <i>Huso huso</i>
English name	Great sturgeon Beluga, Hausen
Persian name	فیل ماهی خزری
Local name	فیل ماهی، بلوگا

پراکنش جغرافیائی

دامنه‌ی پراکنش جغرافیائی فیل ماهی عبارت است از: دریای خزر، سیاه، و آف، و همچنین رودخانه‌های ولگا و دانوب. در دریای خزر نسبت به آدریاتیک از فراوانی بیشتری برخوردار است (Pirogovskii et al., 1989). در دریا‌های یاد شده در قسمت‌های کم عمق و گاهی نسبتاً عمیق

شکل ۷: نمایی از آبشش‌های یک فیل ماهی. (الف) خارهای آبششی، (ب) کمان آبششی، و (ج) رشته‌های آبششی.

می‌شوند. به نظر می‌رسد جنس ماده‌ی این گونه در دریای خزر، از نرهای هم سن خود بزرگ‌تر باشد (برادران نویری، ۱۳۸۰). فیل‌ماهی یک گونه‌ی مهاجر می‌باشد (anadromous) که جهت تخم‌ریزی وارد رودخانه می‌شود. دو نژاد بهاره (ورود به روخانه در اواسط بهار و تخم‌ریزی در همان فصل) و پائیزه (ورود به رودخانه در پائیز، سپری کردن زمستان در رودخانه، و تخم‌ریزی در آنجا در فصل بهار) از این گونه وجود دارد. تخم‌ریزی در بخش‌های عمیق رودخانه با شدت جریان بالا و بستر سنگلاخی صورت می‌پذیرد. بچه‌ماهی‌ها از بی‌مهرگان، و بالغین در دریا از ماهی‌ها و در رودخانه از بی‌مهرگان تغذیه می‌کنند (عباسی و همکاران، ۱۳۷۸). این گونه در حال حاضر از جمله تاسماهیان کمیاب دریای خزر به شمار می‌آید (برادران نویری، ۱۳۸۰). فیل‌ماهی بزرگترین ماهی ساکن در دریای خزر محسوب می‌گردد. صید نمونه‌ای از این گونه در دریای خزر با وزنی معادل ۱۵۰۰ تا ۲۰۰۰ کیلوگرم (واجد ۱۱۷ کیلوگرم خاویار)، موید این حقیقت است. طول و وزن متوسط نمونه‌های ماده‌ی صید شده در سواحل ایران به ترتیب ۲۲۰ سانتی‌متر و ۶۸

و در نرها به ترتیب ۱۸۶ و ۷۶ گزارش شده است. میانگین تعداد تخمک در گرم تخمدان در یک فیل‌ماهی آماده‌ی تکثیر حدود ۳۰ تا ۳۵ عدد می‌باشد. بزرگترین قطر تخمک (بیش از ۴ میلی‌متر) در بین تاسماهیان دریای خزر متعلق است به همین گونه‌ی فیل‌ماهی (مومن‌نیا و همکاران، ۱۳۸۹).

■ منابع

فلاح‌تکار ب. ۱۳۸۹. پرورش ماهیان خاویاری، انتشارات آموزش و ترویج کشاورزی، ۱۲۴ ص. || شریعتی ا. ۱۳۸۹. تکثیر و پرورش ماهیان خاویاری، انتشارات آموزش و ترویج کشاورزی، ۲۰۶ ص. || برادران نویری ش. ۱۳۸۰. پرورش تاسماهیان. انتشارات حق شناس. ۱۱۵ ص. || عباسی ک، و همکاران. ۱۳۷۸. اطلس ماهیان ایران، آبهای داخلی گیلان، رودخانه سفیدرود و تالاب انزلی. انتشارات مرکز تحقیقات شیلات استان گیلان، ۱۱۳ ص. || مومن‌نیا م، و همکاران. ۱۳۸۹. تکثیر و پرورش ماهیان خاویاری (معرفی زمینه‌های سرمایه‌گذاری در زیر بخش شیلات)، ۷۴ ص.

Pirogovskii MI et al. 1989: *Huso huso* (Linnaeus, 1758). In The Freshwater Fishes of Europe. Vol.1, Part II: General Introduction to Fishes, Acipenseriforms, 156-201. (ed. Holcík J), AULA-Verlag Wiesbaden. || Khodorevskaya RP et al. 2009: Behaviour, migrations, distribution and stocks of sturgeons in the Volga-Caspian basin. World Sturgeon Conservation Society: Special Publication no. 3. || Abdoli, A. 2011. Fish Spawning Ground (SG) in Southern Caspian Sea (Iranian offshore). Report for CASPECO, Tehran - Iran. No. 1-79 pp.

